

»Sodelovanje je odločilno zaznamovalo delovanje festivala«

Intervju z Maro Vujić

(V letih 2009–2015 programska vodja in izvršna producentka Mesta žensk)

Kakšne so bile programske usmeritve festivala v času vašega vodenja? Kako ste izbirali nastopajoče, so bili festivali tematski in kako ste izbirali teme festivala? Kakšno je bilo sodelovanje z drugimi festivali in kulturnimi prostori? Ste imeli glede tega kakšno politiko?

Festival Mesto žensk je že od začetka zasnovan kot mednarodni transdisciplinarni festival, ki obravnava položaj žensk v družbi iz različnih zornih kotov. Nekatere teme so se ponujale kar same kot odziv na aktualno družbeno problematiko. To nedvomno velja za *Taktike preživetja*, ki so se neposredno nanašale na vprašanje preživetja festivala in preživetja žensk, ki so na trgu dela še vedno diskriminirane, s skrajno prekernimi pogoji pa se srečujejo ženske, ki ustvarjajo na področju kulture in umetnosti. Temo staranja, ki smo se je lotili leta 2012, je predlagala dolgoletna soustvarjalka in programska koordinatorica festivala Sabina Potočki. Svetovni jug sem sicer »podedovala« od predhodnic, vendar sem v njem takoj prepoznala odlično priložnost za poglobljen premislek o globalizaciji in novodobni ekonomski, družbeni in politični razdelitvi sveta. Na festivalu so umetnice s t. i. perifernih celin – v odnosu do t. i. centra – predstavile svoje videnje in svojo »realnost« svetovnega juga. Vprašanje vidnosti žensk je vseskozi prisotna podtema festivala. Ker pa se družbeni ustroj nenehno spreminja in ker pridobljene pravice niso samoumevne in nespremenljive, smo jih leta 2013 posebej poudarile skupaj s sestrskim festivalom Rdeče zore. Položaj v lokalnem in globalnem političnem prostoru nas je spodbudil k razmisleku o pomenu javnega prostora, položaju žensk v sferi javnega, o novem valu seksizma, rasizma, nacionalizma, o diktatu heteronormativnosti, o ekonomskem, političnem in razrednem nasilju. V luči vloge in položaja žensk v družbi – še zlasti v času novega vala retraditionalizacije družbe – so vse našteje teme zelo aktualne.

Izrazita transdisciplinarnost in to, da festival nima matičnega prostora in zato programsko »okupira« najrazličnejše prostore, sta odločilno zaznamovala politiko delovanja festivala – in ta je sodelovanje. Brez številnih sodelovanj na mednarodni in lokalni ravni z organizacijami, festivali, kulturnimi prostori, pa tudi posameznicami(ki), strokovnjakinjami(ki) in poznavalkami(ci) določenih umetniških polj festival ne bi preživel manevrov kulturne politike, vsaj ne v tako kompleksnem transdisciplinarnem formatu in obsegu, kot je bil zastavljen na njegovem začetku

leta 1995. Preden sem leta 2009 prevzela umetniško vodenje, sem na festivalu delala (2003–2006) kot producentka, organizatorica in/ali programska asistentka. Kot vodja pa sem pri oblikovanju programa vedno sodelovala z različnimi domačimi in mednarodnimi selektoriciami, kuratoricami, aktivistkami – tudi z moškimi predstavniki (letih 2010 in 2011 sva s kuratorjem Predragom Pajdićem umetniško skupaj sooblikovala dve festivalski ediciji) – članicami in člani društva Mesto žensk. Velikokrat pa so bile prav umetnice, ki so sodelovale na festivalu, pomembne ambasadorke in odlične svetovalke. Tako je npr. vizualna umetnica Maja Bajević, ki je leta 2005 gostovala na Mestu žensk z razstavo *Avanti popolo, Double Bubble*, za program priporočila performerko Miriam Laplante, ki je na festivalu nastopila leta 2007 s fantastičnim performansom *Lupus in Fabula*. Ali pa »insajderska« pomoč pri odkrivanju srednje- in južnoameriške scene umetnosti performansa – kolektiv La Pocha Nostra, prav tako gost festivala, nas je povezal z eno najbolj radikalnih performerk iz Mehike, Rocío Boliver aka La Congelada de Uva, ki je gostovala na festivalu leta 2012 in pustila nepozabno sled tako na umetniški kot na osebni ravni. Zlasti zaradi radikalno intimne izpovedi o nujni umetniškega delovanja in ustvarjanja, ki je tako rekoč edini način preživetja senzibilnih duš v absurdni sodobni realnosti, v razkrojeni družbi, ki temelji na videzu, dvomljivih vrednotah in lažni morali.

V vseh letih festivala se je oblikovala široka mreža mednarodnih in domačih programskih svetovalk in svetovalcev, ključnih za izbiro umetnic za posamezne festivalske edicije, ki je seveda potekala v komunikaciji z umetniško vodjo. Ena njenih glavnih nalog je spremljanje domačih in mednarodnih tokov sodobne umetnosti in povezovanje s sorodnimi tujimi festivali; v času mojega vodenja so to med drugimi bili: FEM Festival (Girona), Edgy Women (Montreal), Arab-Iberoamerican Women Film Festival (Kairo), CasCo – Office for Art, Design and Theory (Utrecht) in organizacije določenih umetniških zvrsti, kot je npr. Live Art Development Agency iz Londona, ki so v letih sooblikovali del festivalskega programa. V program smo vedno poskušali vključevati vznemirljive, inovativne in provokativne umetnice in umetnike različnih generacij z različnih koncev sveta, posebno pozornost pa smo namenjali produkciji, ki ne spada v dominantno ponudbo domačega kulturnega menija in se zanima za eksperimentalno, hibridno iskanje novih umetniških in vsebinskih pristopov.

Kako se je festival umeščal v družbeno ali politično dogajanje tako doma kot v svetu? Se je odzival na dogajanje, je bil politično angažiran in kako se je to kazalo v programu festivala?

V skladu s poslanstvom Društva smo skozi festivalsko platformo promovirali zgodbe in poglede žensk iz različnih kulturnih okolij, ki so pre pogosto spregledane, ter opozarjali na vizionarstvo in izzivalnost ženske ustvarjalnosti in misli. Izbor vsakoletnega programa pa je bil odziv na pereča politična ali družbena vprašanja doma in v svetu skozi perspektivo sodobne problematike žensk. Različne oblike diskriminacije, spolna, razredna in rasna neenakost, rasizem, stereotipi, problematično proizvajanje zgodovinskega spomina, negativni učinki tranzicije in transformacije družbenopolitičnega sistema, oblike produkcije subjektivnosti in prekarne delo ... Politična angažiranost festivala se je kazala v izbiri tem, ki so bile obravnavane iz različnih perspektiv teorije in prakse, skozi različne medije in estetike.

Angažirana in hkrati ena pomembnih značilnosti festivala, ki je obiskovalci in zunanji opazovalci ne vidijo, pa sta njegova struktura in organizacija. Veliko pozornosti namenjamo odnosu do umetnic in profesionalni izvedbi gostovanj. Prizadevamo si biti čim boljše gostiteljice, kar umetnice in umetniki zelo cenijo. Umetnik performansa, pisatelj, aktivist in radikalni pedagog Guillermo Gomez-Pena nas je označil za enkratno ekipo in festival, ki prakticira *radical generosity*, kar je najlepša pohvala za ves vložen trud in delo. Ob pripravi vsake edicije veliko energije in razmišljanja namenimo vprašanju, kako odpreti prostor najbolj ranljivim skupinam, kako vključiti v ekipo in ponuditi vsaj začasno ali priložnostno delo tistim, ki ga najbolj potrebujejo (tujci v Sloveniji, brezposelni, samozaposleni ...), in kako najbolje in v skladu z določenimi prepričanji porabiti javni denar. Sadje za umetnice in ekipo je ekološko pridelano

sezonsko sadje domačih pridelovalcev (zeleni zabojček), hrano so nam pripravljale migrantke in migranti v Sloveniji, vključeni v projekt Skuhna, ali osebe s posebnimi potrebami, vključene v projekt Druga violina, rože oziroma priložnostna darila izdelujejo brezposelne ali samozaposlene umetnice ... Kolikor je v naših močeh, iščemo alternativo sodobnemu potrošništvu – majhen upor proti obstoječemu sistemu. Morda zveni banalno, a je izjemno pomembno vsaj poskušati poiskati bolj pravične poti delovanja, pa čeprav z majhnimi koraki.

Društvo je bilo ustanovljeno leta 1996 za promocijo žensk v kulturi. Kako je program odražal to usmeritev? Skoraj vedno so bili na festivalu prisotni tudi moški ustvarjalci – kako ste jih izbirali in ali ste imeli pri tem kakšne dileme, pomisleke ali usmeritve, katere moške umetnike vabiti? Ali ste imeli kakšne dileme, pomisleke glede feminizma oz. utemeljevanja festivala iz feministične perspektive? Ali je bilo dovolj že to, da je bila namen festivala promocija žensk v kulturi in je to festival že dovolj definiralo kot spolno specifičen?

Glavni dogodek društva je vsakoletni mednarodni festival sodobnih umetnosti, ki predstavi številne ženske glasove sodobne umetnosti, teorije in aktivizma. Z njimi smo želeli najširšo javnost opozoriti na neproporcionalno udeležbo in zastopanost žensk v umetnosti in kulturi. Ustanovitveni akt Društva in festivala Mesto žensk opredeljuje kot spolno specifično, vendar brez eksplicitno feministične oznake. Kljub temu je moje osebno razumevanje poslanstva festivala globoko povezano s feminizmom in samo ime festivala daje nazorno slutiti, za kaj gre. Izogibanje besedi feminizem je zagotovo imelo pozitivne in negativne učinke na percepcijo festivala – po eni strani je pomenilo lažjo identifikacijo z idejo festivala, po drugi strani pa je bilo tarča kritik. Vsekakor je prav umanjkanje eksplicitne povezave s feminizmom spodbudilo ustanovitev novih, eksplicitno feminističnih platform, kot so recimo festival Rdeče zore, Lezbično feministična univerza, Vstajniške socialne delavke itn., kar iz današnjega zornega kota vidim kot zelo pozitivno in dobrodošlo. Več ko nas je, prej bomo na cilju, drži?

Festival smo ustvarjali ženske in moški skupaj, od samega začetka. Enakopravnost spolov in enakopravnost na splošno je vprašanje vseh nas in ne samo žensko vprašanje. Zdi se mi, da je strategija dolgoročnega sodelovanja z moškimi kolegi, selektorji in kuratorji veliko prispevala k ozaveščanju o zastopanosti žensk v različnih kulturnih in umetniških programih. Razveselilo me je, da je bil letošnji festival Druga godba, ki ga vodi naš dolgoletni programski sodelavec Bogdan Benigar, posvečen izjemnim ženskim glasbenicam, kot tudi dejstvo, da po dvajsetih letih delovanja opažam pozitivne, čeprav majhne premike v zastopanosti žensk na domačem kulturno-umetniškem zemljevidu.

Osnovni, vendar ne edini pomislek pri vključevanju umetnikov v festivalski program je dejstvo, da so izključno ženski prostori še vedno maloštevilni, redki in zato nujno potrebni. Tudi dejstvo, da je zastopanost umetnic v javnih institucijah sodobne umetnosti še vedno minimalna. Koliko režiserk režira npr. v ljubljanski Drami? Koliko umetnic si je priborilo retrospektivne ali pregledne razstave v naših nacionalnih galerijah in muzejih? Kaj šele, ko pogledamo udeležbo ženskih ustvarjalk na dogodkih nacionalnega ali mednarodnega pomena, kot je recimo Beneški bienale, kjer so Slovenijo zastopale ženske umetnice le dvakrat? Ko se tega zaveš, se vprašaš, zakaj bi v programu Mesta žensk predstavljali umetnike, če so že tako ali tako povsod? Ampak, ni vse črno in belo ...

Ker pa si festival prizadeva za enakost spolov, je bilo načelo enakovrednega/enakopravnega avtorstva med moškim in žensko glavni ključ za odpiranje festivalskih vrat moškim umetnikom. Moje osebno stališče, ko govorimo o enakosti spolov, je enakost vseh spolov in spolna identiteta ali usmerjenost ne more in ne sme biti osnova za diskriminacijo. Zato sem v času programskega vodenja festivala vključevala *queer* tematike in LGBTQIA umetnice(ke) in odpirala program za tiste, ki zavračamo/jo binarno delitev biološkega spola. Živeti želim(o) v družbi, kjer so vse osebe, njihove spolne identitete in spolni izrazi legitimni in enakopravni, brez diskriminatornih in izključujočih poskusov legitimiranja oseb na podlagi njihovih teles. Kot feministka se zavedam pomembnosti zgodovinskega boja za pravice žensk in nuje njegovega nadaljevanja,

čepprav se pogosto želi uveljaviti ideja, da smo enakopravnost že dosegle. Ampak kot del boja za enakopravnost žensk razumem feminizem tudi kot boj proti vsem oblikam diskriminacije zaradi spola, narodnosti, rase, etničnega porekla, zdravstvenega stanja, invalidnosti, jezika, verskega prepričanja, starosti, spolne usmerjenosti, izobrazbe, gmotnega stanja, družbenega položaja – skratka vsakršne diskriminacije.

Kako so se na festivale odzivali v vašem programskem obdobju obiskovalci, mediji, kulturna/umetniška kritika doma in v tujini? Se je zdelo, da ljudje težko sprejmejo festival, ki predvsem ženskam omogoča dostop do javnosti; je imel zato posebno občinstvo? Ste poskušali pritegniti širši krog obiskovalk in obiskovalcev in zato želeli festival predstavljati na bolj družbeno sprejemljiv način (npr. stran od feminizma ali problemov, vezanih na ustvarjanje žensk)? Kako ste odgovarjali na negativne odzive? Ste se s tem sploh posebej ukvarjali?

Zadovoljna sem z interesom in odzivom številnih medijev, predvsem pa z odzivom občinstva v zadnjih letih. Vem, da v preteklosti ni bilo vedno tako, celo nasprotno; kritika je bila včasih prav iracionalno negativno naravnana in napadalna prav zato, ker je festival posvečen ženskim umetnicam. Prejšnje leto so bili vsi dogodki, z izjemo nekaj dogodkov, razprodani, brezplačni pa odlično obiskani, kar je glede na zajeto število in raznolikost dogodkov (okrog 30) izjemen dosežek. Poleg zvestega kroga občinstva iz kulturno-umetniškega okolja in feminističnih krogov opažam, da postaja struktura občinstva čedalje bolj raznolika in še zlasti me razveseli, ko pred predstavo ugotovim, da večine obiskovalk in obiskovalcev ne poznam niti na videz. Vsako leto opažamo tudi večje zanimanje za festival pri tujcih, bodisi da gre za umetnice(ke) in ljudi iz stroke, ki pripotujejo v Ljubljano samo zaradi festivala, bodisi za naključne tuje obiskovalce ali turiste. V zadnjih dveh letih smo imeli celo doktorski študentki iz Londona in Pariza, ki sta festival obiskali in ga kot študijo primera »obdelali« v svojih doktorskih nalogah. Menim, da se zanimanje ne krepi zaradi želje po družbeni sprejemljivosti ali oddaljevanju od feminističnih tem, temveč prav nasprotno. Menim, da se je povečalo zanimanje za različne feminizme, bolj hibridne ali radikalne in aktivistične umetniške prakse, za specifične programe, ki so pri nas slabo zastopani ali sploh niso, Mesto žensk pa jih ponuja.

Glede na zelo težak položaj novinarjev in krizo medijev težko – razen izjem – govorimo o resni umetniški kritiki, zato ne morem reči, da sem zadovoljna. Recimo, da sem zadovoljna z medijsko pozornostjo. Čepprav je bilo lani za nas veliko razočaranje, ko je *Delo* 20-letnico skoraj povsem ignoriralo. Zdi se, da je pri tem, včasih najpomembnejšem dnevnem časopisu umanjalo zanimanje za večino programov, ki jih organizirajo neinstitucionalne umetniške in kulturne organizacije, in da medijski prostor za tovrstne vsebine – pa tudi avtorice in pisce tega področja – počasi izginja, kar zbuja veliko skrb. Po drugi strani je presenetljivo, da imamo včasih največ prispevkov na nacionalni televiziji. Tuje gostje festivala so velikokrat presenečene nad zanimanjem osrednjega nacionalnega medija za sodobno umetniško produkcijo ženskih ustvarjalk, ker je s tako vsebino marsikje skoraj nemogoče priti v najpomembnejši medij. Od tujih medijev nas največkrat spremljajo mediji iz regije ali tisti, ki so specializirani za feministične vsebine ali določene umetniške zvrsti. Največ zanimanja za festival pa kažejo prav umetnice in umetniki ter strokovnjaki (selektorji, kuratorji, teoretiki) iz najširšega mednarodnega prostora. Festival Mesto žensk je v tujini zelo prepoznaven in ugleden – upam si trditi, da veliko bolj kot doma.

Finančne zmožnosti so narekovalе selekcijo programa. Kako so finančne omejitve konkretno vplivale na vsebinsko selekcijo in program festivala? Kako se je festival na eni strani in organizacijski tim na drugi prilagajal finančni negotovosti?

V resnici sploh ne vemo, kaj pomeni delovati v stabilnih razmerah, poznamo samo manj ali bolj negotova obdobja delovanja. Da bi ohranili značilnosti, kakovost in obseg festivala, je bilo treba veliko iznajdljivosti, zavzetosti in strasti. Glede na finančne zmožnosti je festival rastel in

se krčil v skladu z obsegom programa in (finančno in tehnično) zahtevnostjo prikazanih programov, kot tudi v nesorazmerni zastopanosti določenih umetniških področij, ki je posledica skoraj smešno nizke podpore (npr. 1500 evrov za sklop treh tujih koncertov) za določene sklope programov, ki niso del našega matičnega področja uprizoritvenih umetnosti. Velikokrat smo se spraševali, ali ima smisel delati festival, če si ne moreš privoščiti več kot enega nastopajočega na odru. Ali pa, kako ohraniti stalno ekipo, če si ne moreš privoščiti niti ene redno zaposlene osebe, prisiljen si nenehno zmanjševati število članov ekipe in/ali honorarje za opravljeno delo? Nenehno se prilagajmo negotovosti, vendar se nočemo sprijazniti z mislijo, da je to edini mogoči način dela. Zato se povezujemo, združujemo moči z različnimi posameznicami(ki), organizacijami, institucijami, s katerimi imamo podobna prepričanja in interese, vedno izumljamo nove taktike preživetja. Verjamemo, da to, kar delamo, morda ni pomembno za celotno družbo – čeprav bi si to želele –, zagotovo pa je pomembno za številne posameznice in posameznike, različne družbene skupine, za krepitev raznolikosti kulturne scene, ohranjanje drugačnosti in tolerance ter spodbujanje enakopravnosti.